

Károly Krisztina, Fóris Ágota (szerk.)

A fordítás titkos ösvényein. (Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére II.)

**(Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2015. 341 pp.
ISBN 978-963-284-605-7)**

Götz Andrea

E-mail: gotzandrea@caesar.elte.hu

A jelen kötet a doktori hallgatók tanulmányaiból összeállított, Klaudy Kinga munkássága előtt tisztelgő sorozat második tagjának tekinthető – amelyet a 2010-es *Nyelvek találkozása* indított el. Mint ahogy az *Előszóból* (13) megtudjuk, azóta huszonnyolc hallgató szerezte meg a doktori címet – a fokozatot szerzett hallgatók névsorát megtaláljuk a kötet végén (339–340). A kiadvány tehát, bemutatva a doktori hallgatók kutatási területeit, átfogó képet kínál nemcsak a magyar fordítástudomány jelen témáiról és állapotáról, hanem múltjáról és jövőjéről is, amelyet Klaudy Kinga tudományos és oktatói tevékenysége alapvetően meghatároz. A kötet végén található publikációs jegyzék szemléletesen érzékelteti, hogy a fordítástudományt Magyarországon megteremtő Klaudy Kinga munkássága mekkora mennyiségű és milyen változatos fordítástudományi kutatáshoz vezetett.

A kötet felépülése a következő: I. Fordítás, szöveg és struktúra (25–110); II. Irodalmi fordítás, audiovizuális fordítás és stratégiák (111–171); III. Fordítás és terminológia (173–230); IV. Az ELTE Fordítástudományi Doktori Programjához kapcsolódó folyóiratok, közlemények (231–341). Az egyes részek tanulmányai között átfedések tapasztalhatók, hiszen a különböző típusú szövegek (pl. irodalmi, audiovizuális szövegek) elemzésében is jól hasznosíthatók a doktori programban elsajátított szövegelemzési módszerek is.

Az első rész (I. Fordítás, szöveg és struktúra) jól mutatja a fordítástudomány elsődleges kutatási tárgyát, a fordítási szöveget érintő kutatási irányokat, módszereket, megközelítéseket, ezek gyakorlatát és elméletét egyaránt tárgyalva. A fordítástudomány interdiszciplináris jellege és önállósága is megjelenik a szövegtan elemzési módszereit (Faludi, Farkasné, Sereg) és a fordítási szövegek egyedi jellegzetességeit (Robin) is elemző tanulmányokban.

A fordítás gyakorlatának technológiai fejlődése a fordítástudományra is kihat, így vizsgálja Faludi (27–44) a szakszövegek esetében bevett szinonimakerülési hipotézist CAT-es eszközökkel fordított szakszövegeken. Az angol–magyar irányban, CAT-eszközökkel fordított használati útmutató esetében Faludi a doménreláció (l. 32) – lexikai kohéziós – eszközét vizsgálta. A kutatás hipotézise az ismétléskerülési hipotézis specifikus formáját fogalmazza meg. Falu-

di a doménrelációk számának növekedését figyelte meg a magyar változatban (41), ennek oka a forrásnyelvi ismétlések és meronimák hiányzó „átvitele” a célnyelvbe. A CAT-eszközök használata ellenére, amelyek ismétléseket produkálhattak volna a szövegben, a fordított szövegben nem nőtt az ismétlések száma – így az ismétléskerülési hipotézis teljesülni látszik.

Farkasné (45–73) témastruktúra-elemzést végzett egy EU-s, a büntetőeljárásban igénybe vehető fordításról és tolmácsolásról szóló irányelvben, magyarul, angolul és németül. A témastruktúra vizsgálatokor állandó kérdés, hogy az egyes nyelvek közötti eltolódások a nyelvek rendszerbeli különbségének, vagy a fordításnak, illetve mindkettőnek tudhatók-e be. Az EU-s szövegeknél külön nehézség, hogy nem minden esetben deríthető ki, milyen nyelven készült az eredeti szöveg – amelyet lehetséges, nem anyanyelvi beszélők fogalmaztak. Az EU-s szövegek sajátosságait többféleképpen is meg lehet közelíteni, egyesek sajátos EU-s normákról és műfajokról, mások hibrid fordítási szövegekről beszélnek (52). A vizsgálat eredményei szerint a tematikus alany eltolódásai – nem pedig a tematikus eltolódások – voltak megfigyelhetők, amelyeket „kizárólag nyelvi rendszerbeli okok” váltottak ki, és a topikszerkezetben nem történt változás (69). összefüggés mutatkozik a tematikus szerkezet, tematikus alanyok és a műfajszerkezet között.

Robin (75–90) elméleti írásában kritikusan ismerteti és foglalja össze a „fordítási sajátosságok leírása során megállapított eddigi elméleti következtetéseket” (75), vagyis a fordítási szövegek tendenciáinak deskriptív leírása révén született univerzálék fogalmát, fajtáit és vitatott pontjait (75–81). A cikk különösen hasznos pontja, hogy nemcsak bemutatja, de kritikusan értelmezi is az egyes jelenségeket (77), valamint egymás viszonylatában tárgyalja, elhelyezi őket a fordító munkájában (82), megvilágítva a „gravitáció” hatását (81), amelyek után felállítja a „fordítási univerzálék új modelljét” (83). A fordítási viselkedés tényezőit Robin szemléletes modellben foglalja össze (84), egyesítve a szakirodalomból ismert jelenségeket, szem előtt tartva, hogy végső soron a fordítási szöveget a fordító hozza létre, akinek szövegalkotó tevékenységére az említett jelenségek mind kihatnak, illetve abból erednek. Ha a fordítás törvényeit, univerzáléit – fogalmuk vitatottságától függetlenül – a fordító tevékenységétől, sajátos helyzetétől elvonatkoztatjuk, a fordítás egyedi tulajdonságairól és azok okáról nem kapunk teljes képet. Így találja magát a fordító a forrás- és célnyelvi normák „keresztüzének közepén”, az „interferencia és a növekvő standardizáció törvénye között”, amelyben „explicitációs és implicitációs műveleteket hajt végre” (85), és hozza létre a célszöveget. Fontos megemlékezni róla, hogy a fordító maga is szerkeszt, és az általa végrehajtott műveletek mind kockázatot rejtenek magukban. A fordítási nyelv tanulmányozásának eredményeit mind a fordító-, mind a lektorképzés kamatoztathatja.

Sereg (91–110) angolról magyarra fordított tévés ismeretterjesztő műsorok bevezető szövegeinek témafejlődését vizsgálta. E tanulmány jól mutatja, hogyan hasznosíthatók a megszokott szövegelemző módszerek a szokványostól eltérő audiovizuális szövegek kutatásában. Az eredmények fényében az audiovizuális szöveg „eltér az eddigi [témafejlődési] kutatások során vizsgált szövegektől”, és még az „is felmerülhet, hogy kezelhető-e »egyszerűen« szövegeként” (106). A ku-

atásban vizsgált szövegek magasabb számú követő témafejlődést, ezek között pedig magas számú nem kapcsolódó követő témafejlődést mutattak, mint a korábbi, nem audiovizuális szövegekre vonatkozó vizsgálatok. Az elemzés felveti a témafejlődés módszereinek adaptálását az audiovizuális szövegekre, amelyek új szövegtípust jelentenek.

A második rész (Irodalmi fordítás, audiovizuális fordítás és stratégiák) a fordítók munkájára, a megfontolt döntések alapján született fordítói megoldásokra koncentrál. Bánhegyi (113–131) irodalmi szövegen, Alice Munro *Boys and Girls* c. novellájának magyar fordításán vizsgálja a fordítási eltolódásokat, azok funkcióját, majd értelmezi ezeket a fordítás egészére kiható stratégiák (honosító, idegenítő) függvényben. A fordítói megoldások elemzésén keresztül a műfordító értelmezését, a fordítást irányító megfontolásokat tanulmányozhatjuk.

Nagy (133–144) saját fordításait vizsgálta az egyszerűsítés, az ismétléskerülni, az explicitációs hipotézis és a kompenzáció viszonylatában. Pusztai-Varga (145–158) az előző tanulmányokkal ellentétben lírai szövegeket elemzett, finn–magyar és finn–angol irányban, a különböző fordítások megoldásait összevetve, különös tekintettel a kulturálisan kötött nyelvi elemekre. A vizsgálat értelmében az angol fordítások „kisebb mértékben szakadnak el” az eredetitől (156), kevesebb kreatív, az eredetitől jobban elszakadó megoldást alkalmaznak, mint a magyar fordítások, aminek oka a két fordítási kontextus eltéréseiben keresendő. Zolczer (159–171) feliratokban és szinkronszövegben vizsgálta a humor fordítását. A vizsgált szövegek tulajdonságai (terjedelmi korlát, szájmozgás stb.) kihatottak a humoros elemek fordítási lehetőségeire.

A harmadik rész (III. Fordítás és terminológia) a terminológia és a fordítástudomány egyre többet kutatott kapcsolatával foglalkozik. A fordított szakszövegek mennyiségének növekedésével megnőtt az igény a terminológiai fordítási gyakorlat elméleti megalapozottságára is. Az e részbe tartozó tanulmányok elméleti (Fischer) és gyakorlati (Sermann, Tamás) áttekintést is nyújtanak. Fischer (175–196) ismerteti a fordítás- és terminológiaelmélet közös pontjait, a fordításról – és a fordítóról – alkotott elképzelések terminológiai vonatkozásait (177–178), valamint a terminológia elméleti megközelítésének fordítástudományi vetületét (179–180, 183–186). Fischer szerint Klauzy azon meglátása, miszerint „a fordítástudománynak reális esélye van arra, hogy az európai integráció tudománya legyen”, akkor valósulhat meg, „ha a fordítástudomány a terminológiaelmélet eredményeit is integrálja” (191). Sermann (197–209) a terminológia spanyolországi helyzetét mutatja be a spanyol, katalán, baszk és galego nyelvek viszonylatában. A terminológiai központok, szervezetek honlapjainak és terminológiai eszközeinek részletes tárgyalása különösen hasznos, mivel ezek „példaként szolgálhatnak más országok, például Magyarország számára” (207) is. Tamás (211–230) a SAPTerm terminológia adatbázist, ennek működését, felépítését, elveit és kezelőfelületét tárgyalja. A magyar anyaggal is rendelkező adatbázis szerkezetét és funkcióit a gyakorlati használat szempontjai szerint alakították ki. Az adatbázis összeállításának és használatának elvi, valamint gyakorlati vonatkozásai a fordítási szempontjából is jól hasznosíthatók.

Az utolsó rész a már említett jegyzékeken kívül tartalmazza a *Fordítástudomány* és az *Across Languages and Cultures* című magyar és angol nyelvű fordítástudományi folyóirat repertóriumát, melyeknek Klaudy Kinga alapító főszerkesztője. Ugyancsak az utolsó részben található Klaudy Kingának (281–300), majd a Fordítástudományi Doktori Program hallgatóinak (301–338) publikációs jegyzéke, mely mind a fordítástudomány magyarországi elterjedtségéről, sokszínűségéről, mind pedig Klaudy Kinga hazai és külföldi tudományos, valamint oktatói tevékenységének jelentőségéről tanúskodik.